

Oog in oog...

door Charles van Leeuwen

met

de 'Meester'

Met een verwijzing naar Abraham werkte een Italiaanse abt aan het begin van de zesde eeuw het monastieke begrip gehoorzaamheid uit. '...en de Meester moet niet nalaten om zijn aanwijzingen te herhalen, naar het voorbeeld van de Heer, die Abraham twee keer bij zijn naam riep: Abraham, Abraham. (Gen 22,1). Die herhaling maakt het ons zichtbaar: de Heer laat zien dat één keer roepen niet genoeg is om gehoord te horen.' (Regel van de Meester 7,13-15)

Ofschoon sommige mensen onmiddellijk gehoor geven, zullen er ook zijn die meer tijd nodig hebben. Ze zijn van nature traag of eigenwijs, of met hun gedachten elders. Of ze zijn voorzichtig en afwachtend, omdat ze zo zijn opgevoed. Daarom moet een leidinggevende een opdracht soms een tweede keer geven, en in een uiterste geval een derde keer. Dan zal blijken of mensen alleen hun eigen wil gehoorzamen, of zich willen schikken onder het gezag van een ander die hen helpt God te volgen.

Snelle en trage hoorders

Deze redenering is te vinden in een tekst die wordt aangeduid als de Regel van de Meester (RM), en die op de schrijftafel lag van Benedictus toen hij zijn leefregel voor kloostergemeenschappen (RB) schreef. Benedictus heeft veel aan RM ontleend: in een kwart van zijn regel kopieert hij hem letterlijk en in ongeveer de helft volgt hij hem op de voet; slechts een kwart van RB is geschreven zonder RM als leidraad. Over het algemeen kiest Benedictus ervoor om zijn voorbeeld in te korten. Hij geeft zijn monniken graag een compacte tekst en laat ook passages weg die mogelijk tot verkeerde interpretaties leiden. Zo is deze verwijzing naar Abraham en het onderscheid tussen snelle en trage hoorders niet in RB terechtgekomen: misschien omdat een creatieve lezer er zijn eigen traagheid mee zou kunnen verantwoorden? Een monnik is volgens Benedictus aandachtig en geeft zonder dralen gehoor.

Symfonie van regels

Al bijna driekwart eeuw wijden geleerden hun aandacht aan de verhouding tussen RM en RB. Om al die studies te verwerken, zou men alleen al

enkele jaren in een hermitage moeten leven, zoals de benedictijnse geleerde Adalbert De Vogüé doet... Een van de bevindingen van dat onderzoek, is dat er in die vijfde en zesde eeuw in het Westen tal van kloosterregels zijn opgesteld, die ook een zekere verspreiding vonden over Italië, Gallië en de Alpen. Van sommige regels kennen we de auteurs bij name, zoals Alypius, Hilarius, Ceasarius, Eugippius, Ferreolus, maar in de meeste gevallen zijn de opstellers ervan anoniem gebleven of kennen we ze alleen onder een bijnaam, zoals De Vier Vaders, Macarius, de Meester. De meeste van deze regels hadden niet de pretentie andere regels te vervangen maar alleen om er iets aan toe te voegen: ze werden náást illustere teksten als van Cassianus, Augustinus en Basilius gebruikt en werden in handschriften vaak gezamenlijk gepresenteerd. Men heeft dan ook wel gesproken van een *symfonie van regels*: ze vormden samen een meerstemmig en meerdelig klankbord voor evangelisch gemeenschapsleven.

Nuttig voorwerk

Twee van die regelschrijvers springen eruit. Benedictus natuurlijk, die een tekst had vervaardigd die kan worden gezien als een alleszins redelijke, menselijke en duidelijke synthese van al die andere regels. Volgens deskundigen was zijn tekst in veel opzichten superieur. Maar daarnaast ook De Meester, die waarschijnlijk een generatie ouder was en met zijn regel het algemene kader van modern monastiek leven had aangegeven en de voornaamste bronnen daarvoor verzameld. Wie RM leest – een *must* voor iedereen die serieus studie maakt van RB – ontdekt niet alleen dat Benedictus een intelligente en fijngevoelige redacteur was, maar ook dat RM een tekst is met zijn eigen charme. Hij bevat passages

met kleurrijke schilderijen van kleinschalig kloosterleven, passages die niet zijn opgenomen in de uiteindelijke regelcanon maar wel fascinerende inzichten verwoorden. Veel lof is toegezwaard aan Benedictus, maar krijgt de Meester ook voldoende waardering voor zijn werk? 'De neiging van De Meester tot langdragige uitwijdingen, zijn kwezelachtige voorliefde voor rituele details, zijn hang naar gelijkhebbertij en schoolmeesterij...bij Benedictus proeft men niets van dat alles' schreef Holzherr, en dat tekent de receptie van RM. Deze wordt op zijn best als nuttig 'voorwerk' gezien, als een minder werk uit een overigens respectabele kloostertraditie.

Wie was de Meester?

Ondanks decennia van studie is het nog steeds onmogelijk te zeggen, wie toch die Meester was. Het is moeilijk voorstelbaar dat we een tekst die zoveel gezag had en een wijde verspreiding kende, niet kunnen toeschrijven. Waren er dan zoveel monniken in de vijfde-zesde eeuw die net als de auteur goed theologisch geschoold waren, beschikten over veel handschriften en een brede kennis hadden van monastiek leven? Terwijl men vroeger dacht aan een auteur in Zuid-Frankrijk, omdat RM de traditie van het invloedrijke Lérins weerspiegelt en een grote vertrouwdheid toont met Cassianus, situeert men hem nu eerder in het Italiaanse bergland, ergens ten Zuiden of Oosten van Rome. In het klooster van De Meester werd geen vis gegeten en de monniken sliepen er onder dikke dekens: kleine details die eerder aan een klooster in de bergen doen denken dan aan zee. Taaleigen, liturgische voorschriften en bepaalde gebruiken (bijvoorbeeld vasten op zaterdag) wijzen ook op de nabijheid van Rome. Sommigen denken nu aan een zekere Servandus, abt van een klooster in Campanië dat door Liberius, een prefect van Gallië en vriend van Benedictus van Nursia en Caesarius van Arles, was gebouwd (Bozzi en Grilli). Anderen hangen de theorie aan dat de jonge Benedictus zélf de auteur was, die zijn eigen tekst later nog eens grondig zou hebben herzien (De Vogüé). Maar nog andere toeschrijvingen zijn denkbaar, wat illustreert dat in het begin van die zesde eeuw een klimaat was ontstaan waarin overal monniken aan regelteksten werkten, hun handschriften circuleerden en meerdere abten een Meesterprofiel hadden.

Leerschool

Misschien is de precieze toeschrijving niet zo belangrijk. Aandachtige lezing van RM wijst uit

dat aan de tekst zoals we die nu kennen (een handschrift dat rond 600 moet worden gedateerd) meerdere auteurs hebben gewerkt. Bepaalde delen lijken te zijn ingevoegd en titels en kopjes zijn van een andere hand dan de tekst zelf. Het is aan die kopjes dat de tekst de naam van *Regula Magistri* heeft ontleend: boven elk hoofdstukje staat, vaak na een vraag: *respondit Dominus per Magistrum*, de Heer antwoordt bij monde van De Meester. De regel wordt gezien als een goddelijk geïnspireerde tekst, aangereikt door een persoon die verder anoniem wenst te blijven. Deze leermeester leeft de regel zó voor, dat niet zijn persoon maar Christus centraal staat. In de stem van de leermeester klinkt de stem van God zelf door. De leerlingen geven aan die stem gehoor en vormen samen een *schola*, een school waarin zij zich in het christelijk leven kunnen oefenen. Het klooster als leerschool en evangelische werkplaats: het zijn grondbegrippen die Benedictus aan De Meester dankt.

Stille toewijding

Eigenlijk is het mooi dat een zo belangrijke monastieke tekst niet met zekerheid kan worden toegeschreven. Het symboliseert het belang van het werk van zoveel andere religieuzen, van wie de naam ons niet is overgeleverd maar die wel met zorg de traditie aan anderen hebben doorgegeven: vaders en moeders van een stille toewijding. Hoe kunnen we hen eren? Er is op de kerkelijke kalender geen speciale dag voor die stille meesters. Maar de heiligenkalender kent wel twee officiële feesten van Benedictus, op 21 maart en op 11 juli. Niets verbiedt ons om op 11 juli ook die andere oude Italiaanse meester, samensteller van een indrukwekkende regel en leermeester van Benedictus en zijn generatie, te gedenken. Het onderricht van Benedictus en van de Meester komen tegelijk tot ons en versterken elkaar. Zoals de Meester al zei: soms moet Gods roepstem dubbel klinken om gehoor te vinden.

Charles van Leeuwen (°1962) is docent aan de Universiteit Maastricht en studietoelichting van de Fraters van Barmhartigheid in Tilburg. Hij is als benedictijns oblaat verbonden aan het klooster van Clerlande (B).